

Bakgrunn for utredningsprogram

Selskaper/saker:	Austri Vind DA /Storfjellet vindkraftverk		
Fylker/	Hedmark fylke/		
Kommuner:	Rendalen kommune		
Ansvarlig:	Arne Olsen, KE	Sign.:	
Saksbehandler:	Erlend Bjerkestrand	Sign.:	
Dato:	20 JUN 2013		
Vår ref.:	NVE 201206427-33 ke/erbj	KE	21/2013
Sendes til:	Tiltakshaver. Berørt kommune og andre hørings- og orienteringsinstanser orienteres om utredningsprogrammet.		

Middelthuns gate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO
Telefon: 22 95 95 95
Telefaks: 22 95 90 00
E-post: nve@nve.no
Internett: www.nve.no
Org. nr.:
NO 970 205 039 MVA

Austri Vind DA- melding om Storfjellet vindkraftverk i Rendalen kommune, Hedmark fylke.

Innhold

1	Innledning	2
2	Behandlingsprosessen	2
2.1	Høring	2
2.2	Møter	3
3	NVEs vurdering	3
3.1	Tiltakets beskrivelse	3
3.1.1	Forholdet til andre planer	3
3.2	Tiltakets virkninger for miljø og samfunn	4
3.2.1	Landskap	4
3.2.2	Kulturminner og kulturmiljø	4
3.2.3	Friluftsliv	5
3.2.4	Naturmangfold	5
3.2.5	Inngrepsfrie naturområder (INON)	6
3.2.6	Støy, skyggekast og refleksblink	6
3.2.7	Annen forurensning og ROS-analyse	6
3.2.8	Reindrift	7
3.2.9	Landbruk	7
3.2.10	Forsvaret	7
3.2.11	Andre samfunnsvirkninger	7
3.2.12	Transport	8
3.2.13	Klimaregnskap	8
3.2.14	Nedlegging	8
3.2.15	Geologi	8
3.2.16	Nabokommune	9

3.2.17	Verdiforringelse.....	9
3.2.18	Alternative plasseringer.....	9
3.2.19	Samlede virkninger.....	9
3.2.20	Rekreasjonsverdi.....	9
3.2.21	Sosiologisk analyse.....	9
4	Miljøverndepartementets merknader til NVEs utkast til utredningsprogram.....	9
4.1	Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader.....	10
5	Tematiske konfliktvurderinger.....	10
5.1	Generelt om tematiske konfliktvurderinger.....	10
5.2	Tematisk konfliktvurdering av tiltaket	11
6	Innkomne merknader	11
6.1	Lokale myndigheter	11
6.2	Regionale myndigheter.....	12
6.3	Sentrale myndigheter	14
6.4	Nettselskaper.....	16
6.5	Interesseorganisasjoner.....	16
6.6	Privatpersoner	19

1 Innledning

Austri Vind DA meldte den 9.10.2012 Storfjellet vindkraftverk i Rendalen kommune, Hedmark fylke, i medhold av plan- og bygningsloven. Vindkraftverket er planlagt med en installert effekt på inntil 40 MW. I planområdet er det planlagt å bygge 10-20 vindturbiner, hver med en installert effekt på 2-4 MW. Antatt årlig produksjon fra vindkraftverket er estimert til 120 GWh.

NVE har gjennomført offentlig høring av meldingen. På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, har NVE fastsatt utredningsprogram for tiltaket. Utredningsprogrammet er inndelt tematisk og inneholder krav til hvilke utredninger som skal gjennomføres og fremgangsmåte for arbeidet, før det kan søkes om konsesjon. Utredningsprogrammet følger i eget brev til tiltakshaver.

I dette notatet vurderer NVE de utredningskravene som er innkommet i høringsperioden.

2 Behandlingsprosessen

NVE har behandlet meldingen etter plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredning av 26.6.2009. NVE har forelagt vårt utkast til utredningsprogram for Miljøverndepartementet før endelig fastsettelse, jf. forskriftens § 8.

2.1 Høring

Meldingen ble sendt på høring til berørte instanser den 17.12.2012 med frist for uttalelser innen den 20.3.2013. Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingen til uttalelse/orientering:

Rendalen kommune, Hedmark fylkeskommune, Fylkesmannen i Hedmark, Direktoratet for naturforvaltning, Statens landbruksforvaltning, Klima- og forurensningsdirektoratet, Riksantikvaren, Statens strålevern, Nasjonalt folkehelseinstitutt, Mattilsynet - Nord-Østerdal, Norges Naturvernforbund, Naturvernforbundet i Hedmark, Norges Miljøvernforbund, Bellona, ZERO, Natur

og Ungdom, WWF, Norsk Ornitologisk Forening, Norsk Ornitologisk Forening - Hedmark, Den Norske Turistforening, Hamar og Hedemarken Turistforening, Norges Jeger- og Fiskeforbund - Hedmark, Friluftslivets fellesorganisasjon, Norskog, NHO Reiseliv - Innlandet, Forum for Natur og Friluftsliv - Hedmark, Fortidsminneforeningen i Hedmark, Norges Bondelag, Hedmark Bondelag, Rendalen Bondelag, Hedmark Bonde- og Småbrukarlag, Statens vegvesen Region Øst, Norges skogeierforbund, Meteorologisk institutt, Luftfartstilsynet, Forsvarsbygg, Telenor, servicesenter for nettutbygging, Avinor AS, Norkring AS, Statnett SF, Eidsiva Nett, Sametinget, Reindriftsforvaltningen, Elgå Reinbeitedistrikt, Rendalen renselskap, Rendalen Idrettslag, Rendalen Jakt og Fiske, Rendalen Løypelag, Rendalen Øiseth Hotell, Glommen Skog, Olje- og energidepartementet, Miljøverndepartementet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap - region Øst-Norge, Enova SF, Norsk institutt for by- og regionforskning

2.2 Møter

NVE arrangerte offentlig møte på Rendalen Øiseth Hotell den 15.1.2013. På møtet orienterte NVE om behandlingsprosessen for meldingen og tiltakshaver orienterte om prosjektet og forslag til utredningsprogram. Totalt møtte ca. 80 personer på det offentlige møtet. NVE avholdt samme dag også orienteringsmøte for lokale og regionale myndigheter på rådhuset i Rendalen.

3 NVEs vurdering

I utredningsprogrammet spesifiserer og avgrenser NVE utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er beslutningsrelevante. Intern infrastruktur, dvs. kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftverket, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og atkomstvei, massetak/deponier, mellomlagringsplasser av turbinkomponenter mv. omfattes også av utredningsprogrammet.

Etter NVEs vurdering vil en konsekvensutredning som gjennomføres etter det fastsatte utredningsprogrammet gi et godt grunnlag for å kunne vurdere om det meldte vindkraftverket bør etableres eller ikke.

Nedenfor følger NVEs kommentarer til høringsuttalelsene. Høringsuttalelser er kommentert der NVE mener det er behov for avklaringer og/eller presiseringer. Herunder kommenteres eventuelle krav fra høringsinstanser som ikke er tatt med i utredningsprogrammet. I de tilfeller der NVE mener at innspill fra høringsinstansene er dekket av kravene i utredningsprogrammet, er innspillene ikke gjengitt eller kommentert.

3.1 Tiltakets beskrivelse

3.1.1 Forholdet til andre planer

Rendalen kommune savner en overordnet vurdering av hvor det ønskes vindkraft i innlandet. De viser til Regionalpolitisk Arealstrategi for felles fjellområder i Sør-Trøndelag og Hedmark (RPA), der det frarådes bygging av vindkraft i indre fjellområder. Kommunen mener tiltaket må vurderes opp mot RPA som en regional plan. NVE viser til kulepunkt seks under "Forholdet til andre planer", der det er satt krav om at forholdet til RPA skal vurderes.

3.2 Tiltakets virkninger for miljø og samfunn

3.2.1 *Landskap*

Fylkesmannen i Hedmark og Direktoratet for naturforvaltning (DN) anbefaler at den nye landskapsveilederen fra DN og Riksantikvaren legges til grunn for konsekvensutredningen. Hedmark fylkeskommune skriver at det vil være en fordel med vurderinger av landskapsvirkninger ved steder med en avstand på over 20 kilometer til det planlagte vindkraftverket.

Riksantikvaren og DN har arbeidet med å utvikle en landskapsanalysemetodikk hvor naturfaglige og kulturminnefaglige aspekter er integrert i landskapsvurderingene, og hvor verdivurderingene i større grad skal være etterprøvbare. Metodikken har blitt prøvd ut i flere vindkraftutredninger de to siste årene, og er for tiden under evaluering. Storfjellet vindkraftverk er ikke utvalgt som et av prøveprosjektene, og NVE vil derfor ikke kreve at denne veilederen benyttes i arbeidet med konsekvensutredningen. Når det gjelder landskapsvirkninger for steder langt unna planområdet, viser NVE til kulepunkt to under temaet "landskap" i utredningsprogrammet. Der står det at tiltakets visuelle virkninger for omkringliggende landskap skal beskrives og vurderes. Dersom tiltaket vurderes til å medføre vesentlige visuelle virkninger ved steder med stor avstand til vindkraftverket, skal dette beskrives i konsekvensutredningen.

Flere høringsinstanser er opptatt av at det blir laget gode og realistiske visualiseringer. Det bes om visualiseringer fra steder med stor avstand til planområdet, visualiseringer med ulike værforhold, på ulike tider av døgnet og med lyssetting på kvelds- og nattetid, visualiseringer fra planområdet og fra friluftslivsområder, visualiseringer som viser adkomstveier og andre inngrep og om at det skal legges inn mennesker, biler eller andre ting som gjør det mulig å oppfatte dimensjonene i visualiseringene. Det forutsettes at visualiseringspunkter velges i dialog med kommunen og øvrige berørte parter.

NVE viser til utredningsprogrammets krav om fotorealistiske visualiseringer. Vi anbefaler at vindturbinene visualiseres i forskjellige lys- og værforhold der det anses som hensiktsmessig, at vindkraftverket visualiseres fra planområdet og viktige friluftslivsområder og at det settes inn gjenstander som gjør det mulig å oppfatte dimensjonene. Visuelle virkninger knyttet til lysmerking skal vurderes kort. Visualiseringspunkter skal vurderes i samråd med Rendalen kommune, og bør også være et tema ved møter i samrådsgruppen som skal opprettes i sammenheng med konsekvensutredningen.

3.2.2 *Kulturminner og kulturmiljø*

Sametinget krever et særlig fokus på samiske kulturminner. De skriver at det er viktig at utreder benytter seg av en institusjon/konsulent med nødvendig faglig og kulturell kompetanse om samisk kultur og samiske kulturminner. De ber også om å bli kontaktet av utreder for å komme med innspill til gjennomføringen av utredningen. Sametinget skriver at undersøkelsesplikten jf. kulturminneloven § 9 må anses som oppfylt før de kan godkjenne tiltaket. De mener at undersøkelsesplikten bør oppfylles før konsesjonsvedtaket fattes, og påpeker at det bare er kulturminnemyndighetene som har en generell hjemmel til å gjennomføre slike undersøkelser. Sametinget ber også om at kulturlandskapet skal beskrives.

NVE anbefaler at det benyttes en institusjon/konsulent med nødvendig faglig og kulturell kompetanse om samisk kultur og samiske kulturminner, og viser til standardkravet om at Sametinget skal kontaktes ved konsekvensutredninger i områder med samiske kulturminner. Etter NVEs vurdering er det hensiktsmessig at § 9-undersøkelsene gjennomføres i tilknytning til detaljplanlegging av vindkraftverket, noe som innebærer at dette normalt gjennomføres etter et eventuelt

konsesjonsvedtak. NVE vil derfor ikke kreve § 9-undersøkelser i utredningsprogrammet. Viktige kulturlandskap i området skal beskrives som en del av landskapsutredningen.

3.2.3 *Friluftsliv*

Fylkesmannen ber om at virkninger for sommer- og vinteraktiviteter vurderes for et tilstrekkelig stort influensområde, og om at berørte kommuner får være med på å bestemme hva som er et relevant influensområde. De ber også om at utredningen skal omfatte vurderinger knyttet til støy, skyggekast og iskast. DN anbefaler at det presiseres at DN-håndbok 18 og 25 skal brukes i arbeidet med friluftslivsutredningen og at utredningen skal bygge på kontakt med kilder som kan gi representativ informasjon om bruken av områdene. Forum for natur og friluftsliv i Hedmark (FNF) krever en utredning av virkninger for jaktbare arter .

NVE viser til kulepunkt to under temaet ”Friluftsliv og ferdsel”. Det forutsettes at virkninger for både sommer- og vinteraktiviteter, herunder jakt, vurderes, og NVE anbefaler at størrelsen på influensområdet drøftes med berørte kommuner. NVE anbefaler også at DNs håndbøker brukes i arbeidet med utredningen dersom det vurderes som hensiktsmessig. Virkningene av støy, skyggekast og iskast for friluftslivsaktiviteter skal beskrives i utredningen.

3.2.4 *Naturmangfold*

Flere høringsinstanser skriver at konsekvensutredningen må omfatte vurderinger i samsvar med bestemmelsene i naturmangfoldloven. Fylkesmannen forventer at det redegjøres for kunnskapsgrunnlag, metodikk, nåværende og framtidig belastning på økosystemet og forekomster av prioriterte arter og utvalgte naturtyper. De krever også at nye data om naturtyper og arter som kartlegges/registreres i samsvar med nasjonale standarder og sendes til relevante myndigheter. DN krever at verifisering av datakvaliteten i DNs naturbase skal framgå av utredningene. De mener det må legges særlig stor innsats i feltarbeid og innhenting fra andre kilder der disse dataene ikke har tilstrekkelig kvalitet, og ber om at kravet til omfang på feltarbeidet må framkomme på en klarere måte enn det som har vært vanlig i utredningsprogrammer. DN skriver også at det må framgå av utredningen at oversikten over sensitive naturdata er hentet ut via Fylkesmannen, og at det eventuelt skal presiseres hvordan disse dataene påvirker vurderingene der opplysningene må unntas offentlighet.

NVE vil påpeke at det er forvaltningen som har ansvar for å vurdere tiltaket opp mot §§ 8-12 i naturmangfoldloven, og NVE vil derfor foreta en grundig vurdering av dette som en del av konsesjonsbehandlingen. Vi viser for øvrig til kravene i utredningsprogrammet om redegjørelse for kunnskapsgrunnlag og metodikk, feltbefaring og utredning av samlet belastning, og mener Fylkesmannens forventninger er ivaretatt. NVE anbefaler at nye data om naturtyper/arter sendes til Fylkesmannen/DN. Når det gjelder presisering av feltarbeid, viser NVE til kulepunkt sju under ”Prosess og metode”, der det stilles krav om omfang av og tidspunkt for feltbefaring. NVE forutsetter at opplysninger som er unntatt offentlighet omtales på en hensiktsmessig måte i konsekvensutredningen.

Fugl

Rendalen kommune skriver at det må innhentes lokalkunnskap fra for eksempel Norsk Ornitologisk Forening Hedmark for å kartlegge fuglefaunaen i området. De krever at virkningene vurderes også for fugler som ikke er rødlistet, særlig jaktbare arter og rovfugler. Det kreves også en vurdering av avbøtende tiltak. FNF krever at omfanget av trekkende fugl utredes. Fylkesmannen krever vurderinger av arealbeslag, barrierevirkninger, kollisjonsrisiko, støy og forstyrrelser for fugl i området.

NVE viser til "Fremgangsmåte" under temaet "Fugl", der det står at organisasjoner og ressurspersoner skal kontaktes. I den sammenheng vil det etter NVEs vurdering være naturlig å kontakte NOF avdeling Hedmark. NVE viser videre til kulepunkt én under temaet "Fugl", der det står at det skal utarbeides en oversikt over fugl som kan bli vesentlig berørt av tiltaket, med fokus på blant annet jaktbare arter. Omfanget av fugl som trekker gjennom området skal også vurderes. Alle relevante virkninger for fugl skal vurderes som en del av konsekvensutredningen, herunder arealbeslag, barrierevirkninger, kollisjonsrisiko, støy og forstyrrelser.

Fylkesmannen skriver at resultater fra MIS-registreringer må trekkes inn i naturtypekartleggingen, at virkninger for gammelskog må vurderes og at det må søkes alternativer slik at gammelskog ikke blir berørt. Fylkesmannen ber også om en vurdering av virkninger for store rovdyr og flaggermus.

NVE anbefaler at resultater fra MIS-registreringer trekkes inn i naturtypekartleggingen, og forutsetter at virkninger for gammelskog vurderes. Vi viser også til kulepunkt to under "Prosess og metode", der det står at avbøtende tiltak skal vurderes. Det er presisert i utredningsprogrammet at vurderingene om "Andre dyrearter" skal omfatte en oversikt over store rovdyr og flaggermus i området. NVE forutsetter at det fokuseres på rødlistede arter.

3.2.5 *Inngrepsfrie naturområder (INON)*

Fylkesmannen ber om en vurdering av alternativer som gir en mindre INON-reduksjon. De skriver at INON-virkninger må kartfestes, kvantifiseres og vurderes i en regional sammenheng.

NVE viser til temaet "Inngrepsfrie naturområder og verneområder", der det står at virkninger for inngrepsfrie naturområder skal beskrives kort, og at INON-reduksjonen skal tall- og kartfestes. NVE forutsetter at beskrivelsen av INON-virkninger omfatter en kort omtale av INON-situasjonen i regionen. Dersom det foreligger flere utbyggingsalternativer, skal INON-reduksjonen beskrives for alle alternativer.

3.2.6 *Støy, skyggekast og refleksblink*

Fylkesmannen krever at støyvirkninger utredes dersom det åpnes for massetak i området. De ber også om en kartlegging av områder som kan bli påvirket av refleksblink. Rendalen kommune ønsker en utredning av skyggekast ved soloppgang og -nedgang.

Dersom det blir aktuelt med massetak i området, forutsetter NVE at støyvirkninger vurderes. Refleksblink fra vindturbiner opptrer erfaringsvis sjeldent. Normalt vil refleksvirkningen fra vindturbinene halveres første driftsår. Etter NVEs vurdering er ikke refleksblink en aktuell problemstilling ved det planlagte vindkraftverket. Når det gjelder skyggekast, viser NVE til kulepunkt to under temaet "Skyggekast", der det står at det skal oppgis tidspunkt og varighet for skyggekast ved berørte boliger.

3.2.7 *Annen forurensning og ROS-analyse*

Rendalen kommune ber om en vurdering av risiko for oljelekkasje og brann. Fylkesmannen krever at det gjennomføres en ROS-analyse som en del av konsekvensutredningen. NVE viser til kulepunkt tre under tema "Annen forurensning", der det står at sannsynligheten for uhell og eventuelle tiltak som kan forhindre dette skal vurderes. Det vises også til krav om utredning av virkninger knyttet til iskast og drikkevann. NVE vil på det nåværende tidspunkt ikke stille krav om ytterligere ROS-analyse. Dersom det blir gitt konsesjon, kan NVE sette vilkår om at en slik analyse utarbeides hvis dette vurderes som relevant.

3.2.8 *Reindrift*

Sametinget ber om en utredning av eventuelle virkninger for reindriften på grunn av nærhet til eksisterende reindriftsområde. De ønsker en beskrivelse av reindriftnæringens bruk av området der vindkraftverket er planlagt lokalisert. Videre ber de om en vurdering av direkte og indirekte beitetap som følge av tiltaket, inkludert en vurdering av samlede virkninger fra flere inngrep i området. De ønsker også en vurdering av virkninger for reindriften gjennom barrierevirkning, skremmel, støy og økt ferdsel, og en vurdering av eventuelle avbøtende tiltak. Sametinget ber i tillegg om en kortfattet oppsummering av eksisterende kunnskap om vindkraftverk/kraftledninger og rein, herunder om valg av mastetyper/annet utstyr kan ha virkninger for reindriften. De krever at reindriftsutredningen gjøres på bakgrunn av eksisterende informasjon om vegetasjon, trekk- og flyttleier og bruksomfang, eventuelt supplert med befaringer. De krever videre at reindriftnæringen og reindriftsforvaltningen kontaktes. NVE viser til temaet "Reindrift", der kravene til Sametinget er ivaretatt.

3.2.9 *Landbruk*

Foreningen Vestkjølens venner (FVV) krever en klargjøring av hvilke bruksrettigheter, herunder beiteretter, som eksisterer i planområdet og de omkringliggende seterområdene, og at det vurderes hvilke virkninger tiltaket kan medføre for utøvelsen av disse rettighetene. NVE viser til temaet "Landbruk", der det står at det skal gjøres en vurdering av virkninger for beite, og at dette skal omfatte en vurdering av hvordan tiltaket kan påvirke utøvelsen av beiterettigheter i området.

3.2.10 *Forsvaret*

Forsvarsbygg ber om en utredning av virkninger for militær, lavtflygende luftfart. NVE viser til kulepunkt fire under "Luftfart og kommunikasjonssystemer", der dette kravet er presisert.

3.2.11 *Andre samfunnsvirkninger*

Rendalen kommune ber om en utredning av samfunnsvirkninger som skal omfatte vurderinger av virkninger for eksisterende hytter, muligheten for nye arbeidsplasser, virkninger for utmarksnæring og naturbasert turisme, virkninger for eksisterende innbyggere, interesse for tilflytting og interesse for tilbakeflytting og virkninger for eksisterende næringsliv og Rendalens omdømme som etableringskommune. De skriver at det må innhentes kunnskap fra relevante fagmiljøer i forbindelse med samfunnsutredningen. FVV krever at både kostnads- og inntektssiden for kommunen utredes nøye. De skriver at analysen må knyttes til et samfunnsregnskap, som blant annet skal inkludere en vurdering av kommunens/influensområdets framtidige attraktivitet for bygging og bruk av fritidshus, utvikling av reiselivsnæringene og at framtidig tilflytting skal drøftes i lys av begrepet bolyst. Det kreves en presisering av geografisk nedslagsfelt for positive virkninger, herunder hva slags arbeidsplasser som tilbys og hvor disse kan komme. FVV påpeker at det i meldingen ikke skilles mellom lokale og regionale leveranser av varer og tjenester. De foreslår at det tas utgangspunkt i en analyse av ringvirkninger knyttet til utvidelsen av Rendalen kraftverk.

NVE viser til temaet "Verdiskaping", der det står at det skal beskrives hvordan tiltaket kan påvirke den lokale økonomien, herunder sysselsetting og verdiskaping lokalt og regionalt. Under temaet "Reiseliv og turisme" står det at tiltakets virkninger for reiseliv og turisme skal vurderes. Etter NVEs vurdering blir utredningsønskene knyttet til arbeidsplasser, turisme og eksisterende næringsliv ivaretatt gjennom disse kravene. NVE anbefaler at behovet for arbeidsplasser og ulike typer kompetanse lokalt og regionalt synliggjøres på en mest mulig konkret måte. Ønskene om utredninger knyttet til utmarksnæring, eksisterende hytter og eksisterende innbyggere blir ivaretatt gjennom krav

under andre temaer. NVE vil ikke sette krav om vurdering av interesse for tilflytting og tilbakeflytting eller av Rendalens omdømme som etableringskommune. Dette er svært kompliserte temaer, og krav om slike utredninger vil trolig innebære forskning. NVE mener ikke nytten av slike utredninger/forskningsrapporter er så stor at den forsvarer kostnadene, og NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å gjennomføre forskningsarbeid. NVE vil også påpeke at alle temaer veies opp mot hverandre i konsesjonsbehandlingen, og at dette i praksis blir et samfunnsregnskap.

3.2.12 *Transport*

Statens vegvesen ber om en utredning av transport til/fra vindkraftverket. Det bes om at antall spesialtransporter, tidsrom og totalvekt per transport skal ses i sammenheng med veiens tilstand, og om at andre aktuelle transportruter belyses. De anbefaler at det tas kontakt med Statens vegvesen i forbindelse med utarbeiding av konsekvensutredning.

NVE viser til kulepunkt 1 under "Infrastruktur og nettilknytning, der det står at transportbehovet skal beskrives og at det i den forbindelse skal tas kontakt med Statens vegvesen med tanke på aktuelle tiltak og tillatelser.

3.2.13 *Klimaregnskap*

FNF ber om at det utarbeides et fullstendig klimaregnskap, og har en rekke konkrete krav til dette regnskapet. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å utarbeide et klimaregnskap, men viser til kulepunkt tre under "Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket", der det står at det skal redegjøres for hvordan vindkraftprosjektet kan vurderes som et klimatiltak. NVE viser videre til at det foreligger flere studier med energiregnskap for vindkraftverk som tema, og at disse studiene kan omtales som en del av vurderingen av vindkraftverket som klimatiltak. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å gjennomføre forskningsarbeid.

3.2.14 *Nedlegging*

FVV krever at konsekvensutredningen forholder seg til et lengre tidsspenn enn det legges opp til i meldingen, ved at status 25 år fram i tid synliggjøres og at langtidsvirkningene av tiltaket drøftes i både et regionalt utviklingsperspektiv og et naturforvaltningsperspektiv. Et konkret krav i den sammenheng er visualiseringer av området slik det vil se ut etter en eventuell avvikling og opprydding.

NVE forutsetter at langtidsvirkninger vurderes under ulike temaer i konsekvensutredningen der det er relevant. Det vises også til kulepunkt åtte under "Infrastruktur og nettilknytning", der det står at det skal gis en kortfattet beskrivelse av hvordan området kan tilbakeføres etter endt konsesjonsperiode. Dersom det planlegges tiltak som gjør at området vil bli vesentlig endret også etter konsesjonsperioden, ber NVE tiltakshaver om å vurdere visualiseringer av slike landskapsendringer. Dette kan særlig gjelde skjæringer og fyllinger.

3.2.15 *Geologi*

FVV skriver at planområdet er kvartærgeologisk interessant, og at det blant annet inneholder et godt synlig og uberørt system av eskere og karakteristisk ablasjonsmorene. De mener forekomstene bør undersøkes nærmere av fagfolk og vurderes som referanseområde/område for pedagogisk bruk. NVE anser ikke at dette hører hjemme som del av en konsekvensutredning. Dersom det fremkommer opplysninger om at området vurderes som referanseområde/område for pedagogisk bruk, vil NVE vurdere å be om en vurdering av virkninger for denne bruken.

3.2.16 *Nabokommune*

FVV krever at Stor-Elvdal kommune involveres i planleggingen, og etterlyser slik involvering før tiltaket konsekvensutredes. NVE viser til kulepunkt fire under ”Prosess og metode”, der det står at det skal opprettes en samrådsgruppe. NVE anbefaler at Stor-Elvdal kommune involveres i planleggingen, og at de inviteres til å delta i samrådsgruppen.

3.2.17 *Verdiforringelse*

Flere høringsinstanser krever en utredning av virkninger for eiendomspriser i området. Eiendomspriser avhenger av mange faktorer, noe som gjør det vanskelig å gi en tilfredsstillende vurdering. NVE vil anbefale tiltakshaver å redegjøre for eksisterende rapporter om erfaringer fra vindkraftverk og hytte-/boligverdier, men vil ikke pålegge tiltakshaver å gjennomføre forskning som en del av konsekvensutredningen.

3.2.18 *Alternative plasseringer*

Flere høringsinstanser ønsker en vurdering av alternative plasseringer av vindkraftverket. NVE viser til kulepunkt én under ”Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket”, der det står at tiltakshaver skal begrunne valg av lokalitet.

3.2.19 *Samlede virkninger*

Rendalen kommune mener tiltaket må ses i sammenheng med andre planlagte vindkraftverk i regionen. NVE viser til kravene om utredning av samlet belastning jf. naturmangfoldloven § 10, og ber tiltakshaver om å omtale andre samlede virkninger av flere vindkraftverk i regionen dersom det vurderes som relevant. Gjennom konsesjonsbehandlingen vil NVE se alle planlagte vindkraftverk i regionen i sammenheng der dette vurderes som relevant.

3.2.20 *Rekreasjonsverdi*

Geir Byggstøyl ber om en utredning av virkninger for rekreasjonsverdien på sin eiendom knyttet til visuelle virkninger og støy. NVE vil ikke kreve en egen utredning av rekreasjonsverdi ved naboeiendommer, men legger til grunn at alle relevante virkninger vil utredes under temaer som landskap, støy og friluftsliv.

3.2.21 *Sosiologisk analyse*

FVV ber om en interesseanalyse som omfatter lokale konflikter og sosiale kostnader. NVE kan ikke se at en slik analyse vil være beslutningsrelevant eller gjennomførbar som en del av en konsekvensutredning.

4 Miljøverndepartementets merknader til NVEs utkast til utredningsprogram

Miljøverndepartementet (MD) har kommet med merknader til utredningsprogrammet i brev av 4.6.2013. MD vektlegger betydningen av at utredningsprogrammet sikrer at det utarbeides en konsekvensutredning som gir et tilfredsstillende grunnlag for å vurdere bestemmelsene i naturmangfoldloven §§ 8-12, jf. naturmangfoldloven § 7. De påpeker at mulige virkninger av tiltaket må vurderes opp mot forvaltningsmålene for arter og naturtyper, jf. naturmangfoldloven §§ 4 og 5. MD vektlegger videre betydningen av å legge opp til å utrede virkningene av tiltaket slik at

vedtaksmyndigheten kan gjøre en vurdering av samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10. Det vises til den pågående avklaringsprosessen mellom energi- og miljømyndighetene om en mal som ivaretar naturmangfoldloven og vannforskriften i utredningsprogram og om rutiner for håndtering av lovpålagte undersøkelser i medhold av kulturminneloven. MD ber NVE varsle tiltakshaver om at presiseringer knyttet til håndtering av automatisk fredete kulturminner vil komme når nye rutiner foreligger, og at det kan komme nye krav om utredninger knyttet til naturmangfold.

Det bes om at det stilles krav om utredninger av virkninger for friluftsliv og inngrepsfrie naturområder fordelt på de ulike INON-sonene. De skriver at den eksisterende kunnskapen om naturtyper, artsforekomster og funksjonsområder er mangelfull i de aktuelle områdene, og de krever at det skal innhentes ny kunnskap, herunder gjennom feltundersøkelser, der kunnskap ikke foreligger om viktige forhold. MD vektlegger særlig at virkninger for gaupe og jerv utredes, og at utredningen om fugl i området omfatter informasjon om hekkeområder, trekkruter og spillplasser, herunder for høstbare arter som tiur, orrfugl og lirype. De vektlegger også at utredningsprogrammet skal sikre at det gjennomføres utredninger av virkninger for eventuelle skogvernverdier og andre viktige verdier i berørte skogarealer. De mener informasjon fra Miljøregistreringer i skog (MiS) bør innarbeides i konsekvensutredningen og prosjektplanleggingen så langt det er hensiktsmessig. Videre vektlegges betydningen av at mulige virkninger for nærliggende områder som er vernet eller planlagt vernet utredes. MD ber om at utredningsprogrammet skal omfatte krav om visualiseringer som viser visuelle virkninger også av andre planlagte vindkraftverk i nærliggende områder som kan påvirke det samme landskapet.

4.1 Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader

NVE mener at utredningsprogrammet sikrer at det utarbeides en konsekvensutredning som gir et tilfredsstillende grunnlag for å vurdere bestemmelsene i naturmangfoldloven §§ 8-12. Der det ikke er tilstrekkelig eksisterende kunnskap skal det innhentes ny kunnskap, herunder gjennom feltundersøkelser. På grunnlag av MDs merknader er det lagt til en presisering om utredning av virkninger for jaktbare arter i "Fremgangsmåte" under temaet "Fugl" i utredningsprogrammet. Det er også lagt til en presisering om at beskrivelsen av INON-reduksjon skal omfatte fordeling på de ulike INON-sonene. Når det gjelder skogvernverdier, mener NVE at dette hensynet dekkes i utredningsprogrammet, gjennom kravene under temaene "Naturmangfold" og "Inngrepsfrie naturområder og verneområder". På grunnlag av MDs merknader har NVE lagt til en anbefaling om at informasjon fra MiS bør innarbeides i konsekvensutredningen. NVE har i tillegg lagt til et kulepunkt under "Landskap", der det står at det skal utarbeides visualiseringer av Storfjellet vindkraftverk sammen med andre nærliggende vindkraftverk dersom vindkraftverkene kan påvirke det samme landskapet.

5 Tematiske konfliktvurderinger

5.1 Generelt om tematiske konfliktvurderinger

Tematiske konfliktvurderinger ble behandlet i Stortingsmelding nr. 11 (2004-2005) Sametingets virksomhet i 2003. Følgende temaer inngår i konfliktvurderingene: naturmiljø, kulturmiljø og landskap (Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren), reindrift – (Reindriftsforvaltningen) og forsvarrets interesser (Forsvarsbygg).

Prosjektene kategoriseres etter følgende generelle karakterskala:

- Kategori A: Ingen konflikt
Kategori B: Mindre konflikt
Kategori C: Middels konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel mindre justeringer av parken som flytting/fjerning av et mindre antall vindturbiner. Eventuelt et område med stor verdi men stor usikkerhet om konfliktgrad, men hvor sektormyndighet tror konfliktgraden vil være stor ("føre var").
Kategori D: Stor konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken som flytting/fjerning av et større antall vindturbiner.
Kategori E: Svært stor konflikt. Avbøtende tiltak vil ikke kunne redusere konflikt.

5.2 Tematisk konfliktvurdering av tiltaket

Forsvarsbygg har i brev av (dato) gitt prosjektet **kategori A**.

6 Innkomne merknader

Det har kommet inn 17 merknader til meldingen med forslag til utredningsprogram for vindkraftverket.

6.1 Lokale myndigheter

Rendalen kommune skriver i brev av 25.3.2013 at deler av beskrivelsen i kapittel 4 og 5 i meldingen oppfattes som misvisende og unnlattende. De viser til at avstanden til steder langt fra planområdet er oppgitt, samtidig som det ikke er oppgitt kortere avstander, for eksempel fra Åkersrokkdalen. Det vises videre til at det står at grunneierne er positive til prosjektet. Kommunen påpeker at det ikke står noe om at grunneiere av eiendommer som opprinnelig skulle være med i planområdet er imot prosjektet. De mener også at motstanden mot prosjektet burde komme bedre fram. Det vises i tillegg til at det står at veier og fundamenter under bakkeplan vil bestå etter nedleggelse. Kommunen krever at alle nye veier i utgangspunktet skal tilbakeføres når driften opphører.

Rendalen kommune er opptatt av at det blir laget gode og realistiske visualiseringer, og mener det er viktig med visualiseringer med ulike værforhold, på ulike tider av døgnet og med lyssetting på kvelds- og nattetid. De stiller spørsmål om hvor lenge og hvor mange ganger lysene er tent og om hvor langt unna dette er sjenerende. Kommunen mener at visualiseringspunktene må være i områder som er mye brukt til friluftsliv, seter- og hytteområder, inne fra planområdet og langs innfartsveier i kommunen. De skriver også at det bør velges et standpunkt på lengre avstand, for eksempel Unset eller Rendalen Østfjell. Det forutsettes at standpunktene velges i samråd med Rendalen kommune. De krever videre at visualiseringene også viser alle nye adkomstveier og andre inngrep.

Kommunen skriver at det må innhentes lokalkunnskap fra for eksempel Norsk Ornitologisk Forening Hedmark for å kartlegge fuglefaunaen i området. De krever at virkningene vurderes også for fugler som ikke er rødlistet, særlig jaktbare arter og rovfugler. Det kreves også en vurdering av avbøtende tiltak. Kommunen viser til at fjellområder ofte er dårlig undersøkt når det gjelder naturmangfold, og mener det er viktig med nye undersøkelser for å kartlegge naturtyper, rødlistearter og annet viktig biologisk mangfold. Kommunen påpeker at tiltaket må vurderes opp mot bestemmelsene i naturmangfoldloven.

Det påpekes at kulturmiljøet Åkersrokkdalen ligger cirka én kilometer fra planområdet, og kommunen ber om at virkninger for setermiljøene rundt det planlagte vindkraftverket utredes. Det påpekes videre

at friluftslivsutredningene for Kvitvola og Raskiftet vindkraftverk er grundige og omfattende, og det forutsettes at konsekvensutredningen for Storfjellet vindkraftverk skal ha minst like god kvalitet. Herunder ber kommunen om vurderinger knyttet til synlighet, iskast og avbøtende tiltak.

Kommunen viser til forskning om lavfrekvent støy, og ønsker at det markeres en støysone med grense på 40 dB i støysonekartene. De ønsker også en utredning av skyggekast ved soloppgang og solnedgang. Kommunen ber videre om en vurdering av virkninger for beite og risiko for oljelekkasje og brann.

Kommunen ber om en utredning av samfunnsvirkninger som skal omfatte vurderinger av virkninger for eksisterende hytter, muligheten for nye arbeidsplasser, virkninger for utmarksnæring og naturbasert turisme, virkninger for eksisterende innbyggere, interesse for tilflytting og interesse for tilbakeflytting og virkninger for eksisterende næringsliv og Rendalens omdømme som etableringskommune. De skriver at det må innhentes kunnskap fra relevante fagmiljøer i forbindelse med samfunnsutredningen.

Rendalen kommune savner en overordnet vurdering av hvor det ønskes vindkraft i innlandet. De viser til Regionalpolitisk Arealstrategi for felles fjellområder i Sør-Trøndelag og Hedmark (RPA), der det frarådes bygging av vindkraft i indre fjellområder. Kommunen mener tiltaket må vurderes opp mot RPA som en regional plan. De mener også det må vurderes alternative plasseringer og at tiltaket må ses i sammenheng med andre planlagte vindkraftverk i regionen.

6.2 Regionale myndigheter

Hedmark fylkeskommune påpeker i brev av 11.3.2013 at Hedmark har satt mål om at fylket skal være klimanøytralt og produsere inntil 3 TWh mer ny fornybar energi i 2030. De skriver at fylkeskommunen generelt ønsker å stimulere til grønne kompetansemiljøer og nærings- og teknologiutvikling med utgangspunkt i naturressursene. Fylkesmannen mener storskala vindkraftanlegg kan ha positive virkninger, men at det er viktig at vindressursene utnyttes på en måte som medfører akseptable virkninger for naturmangfold og andre viktige miljøverdier.

Fylkeskommunen påpeker at vindkraftverket også vil synes fra steder som er mer enn 20 kilometer fra planområdet, og ber om at tiltakshaver vurderer visualiseringer også fra slike steder. De skriver også at det med tanke på kulturmiljø og landskap vil være en fordel med vurderinger av landskapsvirkninger mer enn 20 kilometer fra planområdet. Det forutsettes at valg av visualiseringspunkter gjøres i dialog med kommunen og øvrige berørte parter. Fylkeskommunen skriver at det ikke er foretatt systematiske kulturminneregistreringer i eller nær planområdet, men at tiltakshaver har skannet Storfjellet med flybåren laserskanner. I den sammenheng opplyser fylkeskommunen at de i løpet av våren 2013 vil se nærmere på disse dataene og ta stilling til om dataene gir et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag. Fylkeskommunen oppfordrer til at undersøkelsesplikten jf. kulturminneloven § 9 blir oppfylt så snart som mulig, men vil ikke kreve at dette gjennomføres på dette stadiet i planleggingen av vindkraftverket.

Fylkesmannen i Hedmark skriver i brev av 19.3.2013 at meldingen gir lite informasjon om virkninger av prosjektet. De ber om at NVE krever en detaljert konsekvensutredning som gjør det mulig å ta stilling til alle virkninger og å vurdere om deler av planområdet bør tas ut av planene. Fylkesmannen forventer i den sammenheng detaljerte kart med god grafikk, og at konsekvensutredningen baseres på eksisterende kunnskap i tillegg til erfaringer fra andre vindkraftverk i Norge og Sverige. Det bes om at konsekvensutredningen skal omfatte en beskrivelse av nødvendige utbedringer av adkomstveien og vurderinger knyttet til nettilknytning og -kapasitet. De ønsker også muligheten til å uttale seg til en eventuell detaljplan etter konsesjonsvedtak.

Fylkesmannen påpeker nasjonale miljømål, og skriver at terrenginngrep bør minimeres. De anbefaler at den nye landskapsveilederen fra Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren legges til grunn for konsekvensutredningen, og mener at visualiseringene må omfatte lyssetting, veianlegg, kraftledninger, masseuttak og -deponi, hogst og andre aktuelle tiltak. De skriver at visualiseringene må gi et representativt inntrykk av inngrepene også for friluftslivsbrukere.

Det påpekes at tiltaket vil berøre et INON, og det bes om en vurdering av alternativer som gir mindre virkninger for INON. Fylkesmannen skriver at INON-virkninger må kartfestes, kvantifiseres og vurderes i en regional sammenheng. De opplyser at det i 2011 ble meldt oppstart av en verneprosess for å opprette Hanestadvola naturreservat vest for planområdet, og forutsetter at dette området ikke skal bli berørt.

Fylkesmannen skriver at tiltaket må vurderes i samsvar med bestemmelsene i naturmangfoldloven som en integrert del av konsekvensutredningen. De forventer at det redegjøres for kunnskapsgrunnlag, metodikk, nåværende og framtidig belastning på økosystemet og forekomster av prioriterte arter og utvalgte naturtyper. Fylkesmannen skriver at NVE bør stille krav til tiltakshavere om at nye data om naturtyper og arter som kartlegges/registreres i samsvar med nasjonale standarder og sendes relevante myndigheter. De ber om å få nye naturtypedata tilsendt og om at artsdata legges inn i basene til Artsdatabanken eller leveres til Fylkesmannen dersom arters funksjonsområder er registrert. Fylkesmannen mener at konsekvensutredningen bør omfatte alternativer og avbøtende tiltak for å ta vare på naturverdier og at utredningene gjennomføres i samsvar med DNs håndbøker og av folk med riktig fagkompetanse.

Fylkesmannen påpeker at det ikke er foretatt naturtypekartlegging i planområdet, og ber om at dette gjennomføres som en del av konsekvensutredningen. De skriver at kartleggingen må gjøres i samsvar med DN-håndbok 13-1999 og presiseringene på DNs kvalitetssikringsnettside. Fylkesmannen skriver videre at resultater fra MIS-registreringer må trekkes inn i naturtypekartleggingen, at virkninger for gammelskog må vurderes og at det må søkes alternativer slik at gammelskog ikke blir berørt.

Fylkesmannen mener at kunnskapsgrunnlaget for fugl ikke er dekkende, og ber om en supplerende kartlegging med fokus på viktige funksjonsområder, herunder hekkeområder, trekkruiter og spillplasser. De ber videre om vurderinger av virkninger knyttet til arealbeslag, barrierenvirkninger, kollisjonsrisiko, støy og forstyrrelser, og anbefaler at det tas kontakt med Norsk Ornitologisk Forening og andre lokale ressurspersoner. Fylkesmannen ber også om en vurdering av virkninger for de store rovdirene og flaggermus.

Når det gjelder friluftsliv, ber Fylkesmannen om at virkninger for sommer- og vinteraktiviteter vurderes for et tilstrekkelig stort influensområde, og om at kommunene må få være med og bestemme hva som er et relevant influensområde. De forventer at utredningen gjennomføres i samsvar med DNs håndbøker og standarder, og at utredningen omfatter vurderinger knyttet til støy, iskast og skyggekast. De mener økt tilgjengelighet til området ikke bør tillegges stor vekt ved vurdering av virkninger for friluftslivet.

Fylkesmannen forutsetter at støyretningslinjen T-1442 legges til grunn for støyvurderingene. De skriver at konsekvensutredningen må vise hvilke områder og bygg som kan bli påvirket av støy, skyggekast, refleksblink og iskast, og at det må foreslås avbøtende tiltak. Det forutsettes at det ikke åpnes for nye massetak i planområdet, og de krever at støyvirkninger må utredes dersom det likevel foreslås slike massetak. Fylkesmannen ber om at konsekvensutredningen skal synliggjøre antall arbeidsplasser og hvilken type kompetanse som behøves. De påpeker at samfunnssikkerhet og beredskap ikke er nevnt i forslaget til utredningsprogram, og ber om at dette blir ivaretatt gjennom en ROS-analyse. De skriver at alle relevante hendelser og situasjoner som kan medføre fare for liv, helse, miljø og materielle verdier må analyseres.

6.3 Sentrale myndigheter

Sametinget skriver i brev av 13.3.2013 at planområdet ligger utenfor det som i dag er definert som reindriftsområde, men utelukker ikke at det kan finnes rein eller spor av tidligere reindrift i området. De ber om en vurdering av tiltakets virkninger for reindrift, og har følgende forslag til krav:

- *Reindriftsnæringens bruk av områdene hvor vindkraftanleggene med tilhørende infrastruktur samt kraftlinjetraseer planlegges skal beskrives*
- *Direkte og indirekte beitetap som følge av vindkraftanlegget og kraftledningen skal vurderes. Det skal også gjøres en vurdering av beitetap hvor det tas hensyn til samlet virkning av inngrep, eksempelvis ved veianlegg, hyttefelt og lignende.*
- *Det skal vurderes hvordan tiltaket i anleggs- og driftsfasen kan påvirke reindriftens bruk av området gjennom barrierevirkning, skremmel, støy og økt ferdsel.*
- *Det skal gis en kortfattet oppsummering av eksisterende kunnskap om vindkraftanlegg/kraftledninger og rein, herunder av om valg av mastetyper/annet utstyr kan ha innvirkning på reindriften.*
- *Eventuelle avbøtende tiltak skal vurderes.*

Framgangsmåte:

Utredningen skal gjøres på bakgrunn av eksisterende informasjon om vegetasjon, trekk- og flyttleier, bruksomfang m.v. og eksisterende kunnskap om vindkraftverk/kraftledninger og reindrift, eventuelt supplert med befaringer. Reindriftsnæringen og reindriftsforvaltningen skal kontaktes.

Det vises videre til Sametingets planveileder for sikring av naturgrunnet for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Sametinget ber også om at det legges vekt på utreders kompetanse innen reindrift og samiske spørsmål og om at det benyttes en utredningsmetode som anerkjennes av reindriften.

Sametinget har disse konkrete forslagene til krav knyttet til samiske kulturminner:

- *Kjente automatisk fredete kulturminner, vedtaksfredete kulturminner, nyere tids kulturminner og kulturmiljø med bevaringsverdi innenfor vindkraftverket og traseene for veger og nettilkobling skal klart og oversiktlig beskrives og vises på kart. Det skal rettes et særlig fokus på samiske kulturminner. Kulturminnene skal analyseres og verdien skal vurderes. Potensialet for funn av hittil ukjente automatisk fredete kulturminner skal beskrives og vises på kart.*
- *Direkte og indirekte konsekvenser av tiltaket for kulturminner og kulturmiljø skal beskrives og vurderes for både anleggs- og driftsfasen.*
- *Kulturlandskapet skal beskrives.*
- *Det skal redegjøres for hvordan eventuelle konflikter med forekomster av kulturminner kan unngås ved planløsninger, herunder avbøtende tiltak og miljøovervåking.*

Framgangsmåte:

Eksisterende dokumentasjon skal gjennomgås. Fylkeskommunen og Sametinget skal kontaktes. For områder eller strekninger hvor gjennomgang av dokumentasjon og kontakten med myndigheter eller lokalkjente viser at potensialet for funn av hittil ukjente automatisk fredete kulturminner er stort, skal det gjennomføres befaringer i felt i barmarkperioden samt intervjuundersøkelser.

Sametinget skriver at omfanget av befaringer på barmark og arbeidet for å finne kilder om kulturminneverdier vil være avgjørende for utredningens verdi som et vedtaksgrunnlag. De skriver videre at det er viktig at utreder benytter seg av en institusjon/konsulent med nødvendig faglig og kulturell kompetanse i samisk kultur og samiske kulturminner. Sametinget ber om at utredningskravene kommuniseres tydelig til søker og utreder, og om å bli kontaktet av utreder for å komme med innspill til gjennomføringen av utredningen. De skriver at de vil vurdere å be om tilleggsutredninger dersom utredningsprogrammet ikke er fulgt opp på vesentlige punkter.

Sametinget skriver at undersøkelsesplikten jf. kulturminneloven § 9 må anses som oppfylt før de kan godkjenne tiltaket. De mener at undersøkelsesplikten bør oppfylles før konsesjonsvedtaket fattes, og påpeker at det bare er kulturminnemyndighetene som har en generell hjemmel til å gjennomføre slike undersøkelser. Sametinget viser til at fylkeskommunene og Sametinget fra 1.1.2012 har ansvar for å følge opp om undersøkelsesplikten oppfylles før konsesjonsvedtak i vindkraftsaker. De skriver at en søknad om utsettelse skal stiles til Riksantikvaren og sendes fylkeskommunen og Sametinget.

Sametinget påpeker at registreringer av samiske kulturminner i Hedmark er varierende. De mener at potensialet for nye funn av samiske kulturminner er stort, spesielt på steder der det ikke er gjort inngrep i nyere tid. De skriver at samiske kulturminner er viktig dokumentasjonsmateriale for samisk historie og forhistorie, og at det derfor er viktig at virkninger for samiske kulturminner og -miljøer blir vurdert nøye.

Reindriftsforvaltningen Sør-Trøndelag/Hedmark skriver i brev av 11.3.2013 at de ikke har merknader i saken.

Direktoratet for naturforvaltning (DN) skriver i brev av 22.3.2013 at meldingen gir en bra beskrivelse av tiltaket og konfliktpotensialet, men at forslaget til utredningsprogram ikke bør godtas. De skriver at det foreslåtte utredningsprogrammet er så upresist, og at det har så store avvik fra NVEs standardoppsett, at det er vanskelig å gi konkrete høringsinnspill. DN har derfor noen generelle kommentarer basert på erfaringen med de siste utredningsprogrammene fra NVE.

DN ber om en konkret beskrivelse av samlede virkninger av tiltaket og andre prosjekter under planlegging i området. De skriver at erfaringene fra den nye veilederen "Landskapsanalyse - Metode for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk" tilsier at denne bør benyttes. De skriver videre at synlighetskartet bør strekke seg til minst 20 km.

Når det gjelder naturmangfold, skriver DN at verifisering av datakvaliteten i DN's naturbase må framgå av utredningene. De mener det må legges særlig stor innsats i feltarbeid og innhenting fra andre kilder der disse dataene ikke har tilstrekkelig kvalitet, og ber om at kravet til omfang på feltarbeidet må framkomme på en klarere måte enn det som har vært vanlig i utredningsprogrammer. DN skriver at det må framgå av utredningen at oversikten over sensitive naturdata er hentet ut via Fylkesmannen, og at det eventuelt skal presiseres hvordan disse dataene påvirker vurderingene der opplysningene må unntas offentlighet.

DN anbefaler at NVE presiserer at DN-håndbok 25 og DN-håndbok 18 bør brukes i arbeidet med friluftslivsutredningen. De skriver at det er viktig at det gjøres en vurdering av alternative friluftslivsområder. Det bes også om en presisering om at utredningen skal bygge på direkte kontakt med kilder som kan gi representativ informasjon om bruken.

Forsvarsbygg skriver i brev av 20.3.2013 at tiltaket er gitt kategori A i Forsvarets definerte problemhierarki. De ber om at militær, lavtflygende luftfart vurderes som en del av konsekvensutredningen. Forsvarsbygg skriver at det ikke er ønskelig fra Forsvarets side at det etableres større luftfartshindre i området før det foreligger en samlet plan for vindkraftutbygging. De

skriver også at alle vindmålemaster i området må merkes etter gjeldende forskrifter for luftfartshindre og meldes inn til Nasjonalt Register over Luftfartshindre.

Statens vegvesen skriver i brev av 2.5.2013 at aktuell fylkesvei for transport til/fra planområdet sørfra vil være fylkesvei 30. De opplyser at denne veien er klassifisert som en vei i funksjonsklasse C, og at dette blant annet medfører en streng holdning til avkjørsel og at byggegrense er 30 meter fra midten av veien. De opplyser også at veien har en funksjon som omkjøringsvei for riksvei 3. Statens vegvesen skriver at fylkesvei 30 stedvis er en problematisk strekning, med fare for utglidning og ras. De mener transportbehovet i forbindelsen med en vindkraftutbygging vil utgjøre en stor belastning på fylkesveien, og ber om en utredning av transport til/fra vindkraftverket. Det bes om at antall spesialtransporter, tidsrom og totalvekt per transport skal ses i sammenheng med veiens tilstand, og om at andre aktuelle transportruter belyses. Statens vegvesen anbefaler at det tas kontakt med dem i forbindelse med utarbeiding av konsekvensutredningen.

6.4 Nettselskaper

Eidsiva Nett skriver i brev av 7.3.2013 at den 66 kV-linjen som er aktuell for nettilknytning er fra 1966, og at den termiske grenselasten er ca. 41 MVA. Det påpekes i den sammenheng at vindkraftverket alene kan føre til at linjen vil være tilnærmet fullt belastet. Eidsiva Nett mener at vindkraftverket i utgangspunktet bør begrenses til en installert effekt på 35 MW dersom linjekapasiteten ikke økes.

Eidsiva Nett viser til at de har søkt om en kapasitet på 60 MVA mot 66 kV-linjen Rødsmoen-Koppang-Rendalen ved Rendalen transformatorstasjon. De mener det må gjøres en vurdering om dette er tilstrekkelig kapasitet, og viser til at det er flere småkraftplaner i området. Eidsiva Nett skriver at det også må søkes om økt linjekapasitet på 66 kV-linjen dersom det skal etableres både småkraft og vindkraft.

6.5 Interesseorganisasjoner

Norges Miljøvernforbund krever i brev av 14.3.2013 at det ikke tillates etablering av Storfjellet vindkraftverk. De mener tiltaket vil medføre negative virkninger knyttet til naturmangfold, global oppvarming, støy, skyggekast, iskast, refleksblink, markeringslys, friluftsliv, reiseliv og kraftsystemet. De mener videre at vindforholdene og produksjonsforutsetningene i området er overvurdert. Det påpekes at vindkraftutbygging medfører kraftlinjeutbygging, og NMF mener at dette vil være negativt for naturmangfoldet i Norge. NMF mener også at samfunnsøkonomien i prosjektet er dårlig, og påpeker at en stor del av investeringen går til utenlandske bedrifter. De krever at det stilles en kontinuerlig bankgaranti for tilbakeføring dersom det gis konsesjon.

Foreningen Vestkjølens Venner (FVV) skriver i brev av 20.3.2013 at de krever at en konsekvensutredning utsettes til det legges fram en bedre gjennomarbeidet og helhetlig plan over anleggets fysiske utforming. Dersom tiltaket konsekvensutredes nå, har FVV en rekke krav til utredninger.

FVV krever at konsekvensutredningen tar for seg et større geografisk område enn det er gjort i meldingen. De påpeker at tiltaket vil medføre virkninger i et større område enn selve planområdet. FVV skriver at tiltakshaver underkommuniserer at planområdet ligger midt i et seterområde, med seks-sju setergreider innenfor en radius på ca. fire kilometer. De mener at områdets kulturminneverdi ligger i de helhetlige setermiljøene, herunder beitemark, lokkestier og ferdelsårer innenfor planområdet. FVV opplyser at mange av setrene brukes som fritidsboliger, og at det også er andre hytter og et hyttefelt under planlegging i området. Det påpekes i tillegg at tiltaket vil være godt synlig

fra hyttene på østsiden av Storsjøen. FVV påpeker videre at Storfjellet/Grønkampen er et turmål, og at det prepareres skiløyper i området. De skriver at området utmerker seg ved å være enkelt tilgjengelig, med gode parkeringsmuligheter, og mener potensialet for framtidig bruk i reiselivssammenheng og som trivselskapende element i lokalsamfunnet er betydelig.

FVV uttaler at naturverdiene på Vestkjølen er mangelfullt kartlagt, og ber om at en konsekvensutredning knyttes til et influensområde, og ikke bare et planområde. De skriver at Vestkjølen er ett av få områder nasjonalt som inngår i leveområdet til de fire store rovdyrene i Norge, og at det er en spesielt rik bestand av rovfugler som fiskeørn, kongeørn, ugler og falker i området. Ifølge FVV er det avgjørende at fuglefaunaen i området blir godt undersøkt, og at også trekkruiter utredes. De påpeker at fiskeørn trekker jevnlig gjennom planområdet. FVV skriver at lavfloraen i området er dårlig undersøkt, men at området kan ha kvaliteter knyttet til Cladonia-arter som gjør at det fortjener status som referanseområde for den særpregede lavfloraen i denne delen av landet.

FVV krever at konsekvensutredningen forholder seg til et lengre tidsspenn enn det legges opp til i meldingen, ved at status 25 år fram i tid synliggjøres og at langtidsvirkningene av tiltaket drøftes i både et regionalt utviklingsperspektiv og et naturforvaltningsperspektiv. Et konkret krav i den sammenheng er visualiseringer av området slik det vil se ut etter en eventuell avvikling og opprydding.

FVV krever at både kostnads- og inntektssiden for kommunen utredes nøye. De skriver at analysen må knyttes til et samfunnsregnskap, som blant annet skal inkludere en vurdering av kommunens/influensområdets framtidige attraktivitet for bygging og bruk av fritidshus, utvikling av reiselivsnæringene og at framtidig tilflytting skal drøftes i lys av begrepet bolyst. Det vises i den sammenheng til at kommunens potensial for hytteturisme basert på lokale opplevelsesverdier understrekes i utkastet til strategisk næringsplan for Rendalen kommune. Det påpekes også at Rendalen har nesten tre ganger så mange hytter og fritidsboliger som helårsboliger. FVV viser til beregninger fra Østlandsforskning, som ifølge FVV viser at Rendalen kommune er avhengig av reiselivet. De skriver at planlegging av vindkraftverk har gitt negative virkninger for hyttemarkedet i nabokommuner, og ber om en vurdering av verdiforringelse og at dette legges inn som en kostnadsfaktor i samfunnsregnskapet. De ber også om at omsetning i handelsnæringen tas med som en kostnadsfaktor.

Det kreves en presisering av geografisk nedslagsfelt for positive virkninger, herunder hva slags arbeidsplasser som tilbys og hvor disse kan komme. FVV påpeker at det i meldingen ikke skilles mellom lokale og regionale leveranser av varer og tjenester. De foreslår at det tas utgangspunkt i en analyse av ringvirkninger knyttet til utvidelsen av Rendalen kraftverk.

FVV ber om en interesseanalyse som omfatter lokale konflikter og sosiale kostnader. De er kritiske til meldingens formuleringer om at grunneierne i planområdet er positive, og viser til at 26 naboer påklaget vedtaket om dispensasjon for oppsetting av vindmålemast. FVV ber videre om at samfunnsmessige kostnader, herunder subsidieringsbehov, skal beregnes og synliggjøres.

FVV krever en klargjøring av hvilke bruksrettigheter, herunder beiteretter, som eksisterer i planområdet og de omkringliggende seterområdene, og at det vurderes hvilke virkninger tiltaket kan medføre for utøvelsen av disse rettighetene. Det påpekes at beiterettshavere på Vestkjølen vant en sak mot staten i 2006 og at Fylkesmannen i 2013 avsto etablering av hyttefelt ved Vangvollen seter på Vestkjølen fordi beiteretten ble truet. FVV mener at 25-30 beiterettshavere vil bli berørt av tiltaket.

Det kreves at konsekvensutredningen foretas av en uavhengig aktør, at den skal inkludere bred kompetanse og at den skal munne ut i en helhetlig analyse som plasserer en utbygging inn i en større

sammenheng. FVV krever også at Stor-Elvdal kommune involveres i planleggingen, og etterlyser slik involvering før tiltaket konsekvensutredes.

FVV kommer med en tilleggsbemerkning i brev av 3.4.2013. De skriver at planområdet er kvartærgeologisk interessant, og at det blant annet inneholder et godt synlig og uberørt system av eskere og karakteristisk ablasjonsmorene. De mener forekomstene bør undersøkes nærmere av fagfolk og vurderes som referanseområde/område for pedagogisk bruk.

Forum for natur og friluftsliv - Hedmark (FNF) påpeker i brev av 20.3.2013 at det er gitt mange vind- og vannkraftkonsesjoner i Norge de siste årene. De skriver at fornybarmålene dermed ser ut til å bli nådd, og mener at samfunnet nå i større grad må vektlegge mål om bevaring av natur. Det vises til Bonnkonvensjonen, mål om stansing av INON-reduksjon, konvensjonen om biologisk mangfold, Soria Moria-erklæringen om reiseliv og Bernkonvensjonen. FNF ber om en utredning av tiltaket sett i lys av disse målene og konvensjonene.

FNF påpeker at området brukes til jakt og friluftsliv både sommer og vinter, og at opplevelsesverdiene vil bli endret dersom vindkraftverket bygges. De mener at utgangspunktet for faglige drøftinger av virkninger må være at friluftsliv utøves i naturområder som primært er uten tyngre inngrep og at inngrep påvirker opplevelsen negativt. FNF skriver at friluftslivsutredningen må ta utgangspunkt i DN-håndbok 24-2003, eventuelt DN-håndbok 25-2004 for tilgrensende områder. De krever også en utredning av virkninger for jaktbare arter og risiko for iskast.

FNF mener det både må innhentes eksisterende kunnskap om naturmangfoldet og gjøres nye inventeringer i området. De uttaler at det ikke er nok med noen få feltdøgn, og at det er viktig å spre kartleggingene over flere dager, blant annet for å øke sannsynligheten for god sikt. Det vises til veilederen til naturmangfoldloven, der det står om krav til kunnskapsgrunnlag, og til uttalelser fra Stortinget og Riksrevisjonen. FNF mener det er viktig at det foreligger gode oversikter over både arter og naturtyper, og at også arter som ikke er rødlistet bør kartlegges. De skriver at undersøkelser bør gjennomføres på en tid av året som gjør det mulig å gjøre faglig tilfredsstillende observasjoner, og ber om at også omfanget av trekkende fuglearter utredes.

FNF ber om visualiseringer fra flere ulike retninger, og om at visualiseringspunktene ikke bare skal være bebygde områder, men også populære friluftslivsområder. De viser til argumentasjon om at området kan brukes som før, og mener dette tilsier at det bør visualiseres hvordan anlegget vil oppleves for en person som befinner seg i området. Det bes i den sammenheng om at det i visualiseringene skal legges inn mennesker, biler eller andre ting som gjør det mulig å oppfatte dimensjonene.

FNF uttaler at det er viktig å ikke bare se på de positive virkningene for verdiskaping, men at også virkninger som dårligere salg av jaktkort bør utredes. De påpeker at eiendomsskatten til kommunen blir betydelig lavere etter ti år. De ber også om at jakt og turisme tas med i vurderingen av naturressurser som kan gå tapt.

FNF skriver at det sterkeste argumentet for vindkraftutbygging er reduksjon av utslipp av klimagasser. De ber om et fullstendig klimaregnskap som skal inneholde vurderinger av:

- Økt utslipp på grunn av økt energibehov for å produsere turbiner og transport
- Prosessutslipp som følge av blant annet stål- og sementproduksjon
- Endret arealbruk, herunder minsket binding av karbon i myr og skog hvor man legger infrastruktur
- Økt forbruk av energi som følge av bedre energitilgang gir lavere energipris og minsket vilje blant politikerne til å innføre strømsparingstiltak når energitilgangen er god

- Tap i ledningsnett
- Hvilke energikilder som blir erstattet når det kommer mer fornybar energi inn i systemet

FNF ber også om at temaene i konsekvensutredningen også må vurderes for nettilknytningen, og om at avbøtende tiltak skal beskrives. De skriver at det må legges til grunn faglige vurderinger og begrunnelser i tilfeller der avbøtende tiltak forkastes.

6.6 Privatpersoner

Geir Byggstøyl viser i brev av 18.3.2013 til at det står i meldingen at alle hyttene i Åkersrokkdalen har utsikt til fjellområdene i sørvest, men ikke til Grønkampen. Byggstøyl påpeker at han har hytte i dette området, og at han ikke har utsikt til fjellområdene i sørvest, men til Grønkampen og Storfjellet. Han ber om en utredning av verdiforringelse på eiendommen og virkninger for rekreasjonsverdien knyttet til visuelle virkninger og støy.

Kari og Rolf Hetty skriver i brev av 11.3.2013 at de visuelle virkningene av tiltaket vil bli store. De påpeker at vindmålemasten i området er synlig fra Renåfjellet, og at vindturbinene vil bli større enn målemasten. Videre påpekes krav om lysmerking og inngrep i form av veibygging. De skriver at det på grunn av visuelle virkninger, støy, skyggekast og iskast ikke lenger vil være aktuelt for dem å drive friluftsliv på Storfjellet dersom vindkraftverket etableres.

Det påpekes at Rendalen er Hedmarks tredje største hyttekommune med 2500 hytteeiere, og at hyttenæringen har store positive virkninger for kommunen. De mener at vindkraftutbyggingen vil føre til negative virkninger for hyttefolket, og dermed også for kommunen. De skriver at hyttenæringen har medført flere varige arbeidsplasser for kommunen enn vindkraftverket vil gi.

De påpeker at Rendalen allerede leverer store mengder fornybar energi, og viser til at utvidelsen av Rendalen kraftverk gir like mye energi som vindkraftverket på Storfjellet for samme kostnader. Det vises videre til at Rendalen er kjent for sin uberørte natur. De skriver at økte kommunale inntekter ikke er en garanti for tilflytting, og at de ikke kan se at fordelene vil være større enn ulempene ved etablering av Storfjellet vindkraftverk.

Karl Sigurd Hole skriver i brev av 20.3.2013 at det planlagte vindkraftverket ligger midt i et større setermiljø med til sammen sju setre med en avstand på inntil fire kilometer fra planområdet. Han påpeker at det går gamle stier mellom disse setrene. Hole viser til historikk knyttet til utmarksressurser. Han påpeker at beiteretten og øvrig utnyttelse av utmarksressurser er under press med tanke på hyttebygging og de store rovdyrene, men skriver at beiteretten fortsatt er en viktig del av eiendommene. Det påpekes at Fylkesmannen i Hedmark i 2013 avslo etablering av hyttefelt ved Vangvollen seter på grunn av virkninger for beiteretten. Det vises også til en høyesteretts sak fra 2006. Hole mener at ca. 25-30 beiterettshavere vil bli berørt av utbyggingen.

Hole krever en utredning av framtidige virkninger for beitebruken i seterområdet. Han mener at hele området bør betraktes som et stort kulturminne, og krever derfor en utredning opp mot kulturminneloven §§ 1 og 2.

Pål Lersveen skriver i brev av 16.1.2013 at han er en ivrig bruker av naturen i området, og spør om det finnes andre alternativer for plassering. Han stiller også spørsmål om tiltaket vil medføre arbeidsplasser og en økning i turismen, og foreslår å bygge et stort hotell med aktiviteter i stedet for et vindkraftverk.

Medeiere i veien Åkre-Rokkdalen viser i brev av 20.3.2013 til at det står i meldingen at det tas sikte på å sette eksisterende vei fra Åkre til Åkersrokkdalen i stand slik at denne kan benyttes som adkomstvei til planområdet. De skriver at denne veien fremstår som en liten setervei, og at de ønsker at den skal forbli en setervei og ikke en stor, bred anleggsvei. De mener at en anleggsvei vil være skjemmende for naturen og ha store negative virkninger for en setervoll. Det stilles også spørsmål om hvorfor alle medeiere i veien ikke ble forespurt før planene ble offentliggjort. På dette grunnlag krever de at tiltakshaver utreder andre alternative adkomstmuligheter.